

บทความวิชาการ

การศึกษาตลอดชีวิต

ศักรินทร์ ชนประชา

อาจารย์แผนกวิชาการศึกษาชนบทคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

บทคัดย่อ

การศึกษาตลอดชีวิตเป็นภาพรวมขนาดใหญ่ของการศึกษาทุกประเภท เป็นการจัดการกระบวนการทางการศึกษาให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต เน้นส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนและพัฒนาตามศักยภาพของตน เพื่อสนองต่อความต้องการและการปรับตัวของบุคคลให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของบริบทสังคมโลก การศึกษาตลอดชีวิตมีความจำเป็นสำหรับบุคคลโดยเฉพาะโลกในศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงบริบทเศรษฐกิจและสังคมโลก อันเนื่องมาจากการปฏิวัติดิจิทัล (Digital Revolution) การเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรม 4.0 (The Fourth Industrial Revolution) หรือแม้กระทั่งการเปลี่ยนแปลงบริบทอื่นๆ ในสังคมโลก เช่น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่กำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้ความต้องการกำลังคนที่มีทักษะทางด้านอาชีพและความรอบรู้ในด้านต่างๆ เพื่อปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้น ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในสังคมจะต้องมีการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นระบบอย่างต่อเนื่อง เพื่อคนไทยทุกคนจะได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข สืบไป

คำสำคัญ: การศึกษาตลอดชีวิต

ARTICLE

Lifelong education

Sakkarin Chonpracha

Lecturer, Department of Rural Education, Faculty of Education, Prince of Songkla University
Pattani Campus

Abstract

Lifelong education is a large overview of all types of education. It is a process of education for people to lifelong learning. Focus on encouraging people to learn and develop ability to respond to needs and adaptation of people for adjustment of the person to know the changes and development of the global society. Lifelong education is necessarily for individuals especially in the 21st century, where there is a change in the socio-economic context, digital revolution, the Fourth Industrial Revolution. Even other contextual changes in the global society for example, demographic changes are entering the elderly society. The need for skilled people and the knowledge to adjust themselves to change more. All department relevant in social education must continuously be concrete and systematic. All Thai people will be educated and have a lifelong learning and live happily ever after.

Keyword: Lifelong education

บทนำ

“สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นนักการศึกษาตลอดชีวิต กล่าวคือ พระองค์ทรงแสวงหาความรู้ ตลอดเวลา ทุกสถานที่ ทุกรูปแบบ เช่น การประชุมสัมมนา ทัศนศึกษา ทรงบันทึกทุกอย่าง ขณะเสด็จพระราชดำเนินไปยังสถานที่ต่างๆ”

ข้อความในเอกสาร คัมภีร์ กศน.ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2556 : 2) จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพระองค์ท่านทรงเป็นนักการศึกษาตลอดชีวิตที่ควรนำมาเป็นแบบอย่างเพื่อการพัฒนาประชาชนในประเทศ “การศึกษาตลอดชีวิต” เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำมากำหนดแนวทางเพื่อให้การพัฒนาประเทศบรรลุเป้าหมายในทิศทางที่ต้องการจะทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีดำรงอยู่ในสังคมโลกได้อย่างมีความสุขในปัจจุบัน สำหรับประเทศไทยการศึกษาตลอดชีวิตได้ถูกเชื่อมโยงกับการพัฒนาประเทศมาอย่างต่อเนื่อง อันจะเห็นได้จากการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 จนถึง ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ที่ได้พยายามพัฒนาการศึกษาในรูปแบบต่างๆ โดยนำแบบอย่างจากประเทศที่เจริญแล้วมาเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาประเทศ จนท้ายที่สุดปัจจุบันได้นำกรอบแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตมาเป็นบรรทัดฐานในการพัฒนาประชากรของประเทศ รวมถึงนำความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยให้เป็นประเทศที่มีความเจริญในทุกด้าน ซึ่งกระบวนการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านี้ จะประสบผลสำเร็จได้ สิ่งสำคัญก็คือ การเปลี่ยนแปลงความคิดของประชาชนให้พร้อมที่จะพัฒนาตนเองตลอดเวลาและตระหนักถึงการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) นี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2560 : 63-64) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนา ในข้อที่ 1 วัตถุประสงค์ 1.1 คือ เพื่อวางรากฐานให้คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย ค่านิยมที่ดี มีจิตสาธารณะ และมีความสุข โดยมีสุขภาพและสุขภาพที่ดี ครอบครัวอบอุ่น ตลอดจน เป็นคนเก่งที่มีทักษะความรู้ความสามารถและพัฒนาตนเองได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต และเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว ยังกำหนดเป้าหมายรวมการพัฒนาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ประกอบด้วย 2.1 คนไทยมีคุณลักษณะเป็นคนไทยที่สมบูรณ์ มีวินัย มีทัศนคติและพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม มีความเป็นพลเมืองต้นรู้ มีความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ มีความ รับผิดชอบและทำประโยชน์ต่อส่วนรวม มีสุขภาพกายและใจที่ดี มีความเจริญงอกงามทางจิตวิญญาณ มีวิถีชีวิตที่พอเพียงและมีความเป็นไทย ซึ่งจากวัตถุประสงค์นี้เมื่อพิจารณาจะพบว่า เป็นการมุ่งเน้นและให้ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต ที่มีความจำเป็นสำหรับคนไทยในยุคปัจจุบัน เพื่อให้ก้าวทันต่อการพัฒนาของสังคมโลกอย่างรอบด้าน นอกจากนั้นแล้ว ประเทศไทยยังมีการปฏิรูปการศึกษาที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิตอีก อาทิ มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 เกิดขึ้น มีการกล่าวถึงการจัดการศึกษาที่ผสมผสาน และเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้บุคคลสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ให้ความสำคัญกับการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong education) โดยกำหนดให้เป็นหลักการของการจัดการศึกษาของประเทศ และเน้นไปที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ เป็นต้น

คำจำกัดความของการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตเป็นคำที่เกี่ยวข้องกับคำอื่นที่มีใช้กันอยู่หลายคำ หลายวาระและหลายแง่มุมต่างๆ กัน อาทิ เช่น การศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) การศึกษาต่อเนื่อง (Continuing Education) การศึกษาทางไกล (Distance Education) การศึกษาส่วนขยาย/การศึกษาเพื่อบริการชุมชน (Extension Education) การศึกษาที่ไม่เป็นทางการ/การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) การศึกษานอกระบบ/การศึกษานอกโรงเรียน (Non formal Education) การศึกษาประชาชน (Popular Education) การศึกษาผู้ใหญ่แบบเสรี (Liberal Adult Education) และการจัดการศึกษาให้ตลอดชีวิต (Recurrent Education) เป็นต้น คำเหล่านี้บางคำมีความหมายที่ใกล้เคียงกัน หรือตรงกันแต่ใช้คำเรียกต่างกันไปในแต่ละประเทศหรือแต่ละองค์กรที่รับผิดชอบ

นอกจากคำต่างๆ ที่มีความหมายและคำจำกัดความที่ใกล้เคียงและเกี่ยวข้องกันแล้วยังมีคำว่า “การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)” ที่คนส่วนใหญ่มักจะใช้แทนคำว่า “การศึกษาตลอดชีวิต Lifelong Education” สุมาลี สังข์ศรี (2544 : 16) ได้ให้คำอธิบายในเรื่องนี้ไว้ว่า จากการศึกษาานิยามและแนวคิดของนักการศึกษาที่ใช้คำว่า Lifelong Education และ Lifelong Learning พบว่ามีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ ต้องการให้บุคคลได้เรียนรู้ตลอดชีวิตของเขา เรียนรู้้อย่างเหมาะสมเพื่อจะได้พัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองเพียงแต่อาจมีจุดเน้นต่างกัน กล่าวคือ นักการศึกษาที่ใช้ Lifelong Education อาจมองในแง่ของการที่จะให้แนวทาง มองในแง่ของผู้จัดว่าจะจัดเตรียมกระบวนการจัดประสบการณ์อย่างไรจึงจะให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้อย่างเหมาะสมตลอดชีวิตของเขา ส่วนนักการศึกษาที่ใช้คำว่า Lifelong Learning อาจมุ่งเน้นมาที่ตัวผู้เรียนโดยละการจำกัดการศึกษาไว้ในฐานที่เข้าใจ จะเน้นในส่วนของผู้เรียนว่า หลังจากมีผู้จัดการศึกษาให้แล้วผู้เรียนจะเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างไรและเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตหรือไม่หรือในลักษณะใด ซึ่งก็คือเป้าหมายปลายทางเดียวกันนั่นเอง ซึ่งพอสรุปได้ว่า

1. การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) นั้น มีความหมายใกล้เคียงกัน

2. การเรียนรู้ (Learning) นั้นเน้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนโดยผ่านกระบวนการที่หลากหลาย ซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นไปได้ทั้งบวกและลบ ส่วนการศึกษา (Education) นั้นเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เหมาะสมกับทั้งตัวบุคคลและสังคม

นอกจากนี้แล้วยังมีผู้ให้ความหมายของคำว่า “การศึกษาตลอดชีวิต” ไว้หลายท่าน บุคคลที่สำคัญที่มีการอ้างอิงอย่างแพร่หลายและถือว่าเป็นบุคคลสำคัญของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิต คือ โกวิท วรรณพิพัฒน์. 2523 (อ้างถึงใน จรูญศรี มาติลลโกวิท และคณะ, 2553 : 34-35) ที่จำแนกการศึกษาออกเป็น 2 ระบบ คือ ในระบบโรงเรียนกับนอกระบบโรงเรียน และได้ให้ความหมายของ การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่ต่อยอดมาจากระบบแรก โดยมีทั้งที่เรียนรู้ในบริบทที่เป็นห้องเรียนแบบเป็นทางการ และแบบไม่เป็นทางการหรือไม่มีรูปแบบตายตัวแน่นอน เช่น การอ่านหนังสือในห้องสมุดหรือตามที่ทำหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน เป็นต้น ทั้งนี้ โกวิท วรรณพิพัฒน์ มองว่าการศึกษาตลอดชีวิตที่ถูกมองว่าเป็นแนวความคิดใหม่นี้ เดิมมนุษย์เองมีการศึกษาหาความรู้ตามความจำเป็นในแต่ละช่วงวัยอยู่แล้ว หากแต่ในปัจจุบันที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองเป็นไปอย่างรวดเร็ว การศึกษาตลอดชีวิตดังกล่าว

จึงได้รับความสำคัญและกล่าวถึงมากขึ้น เพื่อให้มนุษย์สนองตอบและปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ด้วยการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในรูปแบบต่างๆ ผสมผสานกันอย่างต่อเนื่อง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2553 : 2) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ในมาตรา 4 ได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต หมายความว่า การศึกษาที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2556 : 2) การศึกษาที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตการศึกษาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนตาย พัฒนาคนให้ได้เรียนรู้ในรูปแบบต่างๆตามความสามารถของ ตนเอง เพื่อก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลก สามารถทำงานและอยู่ร่วม กันในสังคม

ดุชนิ คำมี (2557 : 18)การศึกษาตลอดชีวิต เป็นกระบวนการ ศึกษาที่มีผลต่อการเรียนรู้ของบุคคล ใน รูปแบบของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ การศึกษาตามอัธยาศัย ที่เกิดขึ้นตลอดชีวิต ของ บุคคลตั้งแต่ เกิดจนตายเพื่อมุ่งให้บุคคลได้พัฒนาตนให้ทันต่อการ เปลี่ยนแปลงและพัฒนาต่อเนื่องไปให้เต็ม ศักยภาพ โดยบุคคล นั้นจะต้องมีแรงจูงใจที่จะศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และ เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

อาชญญา รัตนอุบล. (2557: 6) การศึกษาตลอดชีวิตเป็นกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลในทุกช่วงวัย เป็นการเรียนรู้จากวิถีชีวิตของตนเอง และใช้ทรัพยากรที่สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ตามความต้องการของ ตนเอง เพื่อนำไปสู่ประสบการณ์อย่างมีคุณค่า โดยการเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ก็ได้ เป็นการ สนับสนุนบุคคลเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากกันและกัน และเรียนรู้จากคนอื่นในสังคมเป็นการเปิดโอกาสให้ บุคคลสามารถพัฒนาความสนใจ ความต้องการและความสามารถของตนเองให้สมบูรณ์ตามความต้องการของ ตนเองเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ยังมีแง่มุมของการศึกษาตลอดชีวิตในส่วนของความหมายที่น่าสนใจ ดังนี้

Dave (1973 : 14) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ว่า มีคำที่มีความสัมพันธ์กัน 3 คำ คือ ชีวิต (Lief) ตลอดชีวิต (Lifelong) และการศึกษา (Education) โดยความหมายของแต่ละคำจะช่วยให้รวม ความหมายและขอบเขตของการศึกษาตลอดชีวิต คำว่า ชีวิต และ การศึกษา นั้นค่อนข้างที่จะมีความหมาย ซ้ำซ้อนและหลายแนวทางตามแต่ละสังคม แต่ละประเทศและแต่ละช่วงเวลาที่มีความแตกต่างกัน โดยสรุป การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นเมื่อชีวิตเริ่มต้นและสิ้นสุดลงเมื่อชีวิตสิ้นสุดลง ครอบคลุมถึงการศึกษ และกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งหมดที่เกิดขึ้นในทุกช่วงของชีวิต เป็นกระบวนการทางการศึกษาที่อาศัยความต่อเนื่อง และการเชื่อมโยงกันระหว่างความรู้เดิมของบุคคลและความรู้ใหม่ที่ได้รับมาตั้งนั้นจึงเป็นมิติการเรียนรู้ที่มี ระยะเวลายาวนาน

Cropley และ Dave (1978 : 20) มองว่าการศึกษาตลอดชีวิตมี 2 มิติคือ มิติในแนวตั้งหรือการศึกษา ตั้งแต่เกิดจนสิ้นชีวิต ทั้งนี้การศึกษาหลังจากบุคคลสำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาในช่วงต้นของชีวิต แล้ว ย่อมเป็นช่วงที่ยาวนานกว่าโดยเปรียบเทียบ และในแนวนอนที่สะท้อนการผสมผสานของการเรียนรู้ผ่าน การศึกษาในรูปแบบต่างๆ อาทิ การศึกษาในระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นต้น ส่วนมิติในแนวนอนนั้น

แน่นอนนั้นเป็นการมองว่า การศึกษากับชีวิตเป็นสิ่งที่ต้องเชื่อมโยงกัน การศึกษาและการเรียนรู้ ควรที่จะต้องประสานกันในหลายๆ ส่วน ทั้งในโรงเรียนและแหล่งการเรียนรู้ โดยมีทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ซึ่งแหล่งการเรียนรู้ควรจะเป็นลักษณะของเครือข่ายในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตจริง

จากคำจำกัดความและความหมาย การศึกษาตลอดชีวิต จากที่เป็นมุมมองในภาพรวมของกระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นของบุคคลทุกช่วง ทุกวัย ต่อเนื่องตลอดชีวิต ได้มีการพัฒนาคำจำกัดความและความหมายให้ชัดเจนมากขึ้นในแง่มุมมอง การศึกษาตลอดชีวิตนั้นเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยการสนับสนุนจากหลายๆ ฝ่ายอย่างต่อเนื่องเพื่อให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทั้งในเรื่องของความรู้ ทักษะ เจตคติ ที่เหมาะสมในสังคม ชุมชน ที่ตนดำรงอยู่ โดยสรุป การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) นั้น ในแง่ของความหมาย เป็นการการจัดการกระบวนการทางการศึกษาเพื่อให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในรูปแบบของการผสมผสานการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) การศึกษานอกกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) โดยมุ่งให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง พัฒนาบุคคลให้สามารถพัฒนาตนเอง และปรับตนเองให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอย่างรอบด้าน นั่นเอง

แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตนั้นเป็นการบูรณาการศาสตร์ต่างๆ ทางด้านการศึกษาเข้าไว้ด้วยกัน เน้นมิติของการพัฒนาตั้งแต่เกิดจนตาย ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มโดยมีความมุ่งหมายที่สำคัญคือ เพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมโลก (อาชัญญา รัตนอุบล. 2557 :1) แนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตไม่ใช่แนวคิดใหม่ มีการกล่าวถึงความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิตมานานแล้ว แนวคิดในแต่ละยุคสมัยจะเน้นในเรื่องของการพัฒนาด้านตั้งแต่เกิดจนตาย ส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้ตามศักยภาพของตนตามบริบทของสังคมวัฒนธรรมในแต่ละยุค สำหรับประเทศไทย แนวคิดการจัดการศึกษา (Conceptual Design) ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2560 : จ-ฉ) ได้นำแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตมาเป็นหลักสำคัญในการจัดการศึกษาของชาติเพื่อสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ในศตวรรษที่ 21 คือ หลักการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) โดยกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) “คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาและเศรษฐกิจพอเพียง และการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21” ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างคน สร้างสังคม เป็นกลไกหลักในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ และเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชนในทุกช่วงวัย เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งและจะถูกขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นระบบต่อเนื่อง นอกจากนั้นแล้วมีนักวิชาการหลายท่านได้รวบรวมแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิต อาทิ สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล (2554 : 224-236) ปัจจุบันทุกประเทศทั่วโลกมีการศึกษาตลอดชีวิตเป็นกรอบความคิดหลักในการจัดการศึกษาและถือเอาการศึกษาตลอดชีวิตเป็นปรัชญาสำหรับการจัดการศึกษาของสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมมิติที่หลากหลายทั้งมิติด้านปรัชญา ระบบการศึกษา ทางเลือกใหม่ทางการศึกษา พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีสมดุล

ภาพแห่งการเรียนรู้ที่เหมาะสม คือ การเรียนเพื่อรู้ (Learning to Know) การเรียนเพื่อปฏิบัติจริง (Learning to Do) การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to Be) และการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน (Learning to Live Together)

นันทภา ปัญญารัตน์ (2556 : 26) ตลอดช่วง 60 กว่าปีที่ผ่านมาได้มีการเผยแพร่เรื่องของการศึกษาตลอดชีวิตไปสู่ทั่วโลก ในการประชุมระหว่างชาติว่าด้วยการศึกษาผู้ใหญ่ (World Conference on Adult Education) ที่จัดโดย Unesco ที่กรุงมอนตรียัล ประเทศแคนาดา ค.ศ.1960 ที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ค.ศ.1972 และที่กรุงไนโรบี ค.ศ.1986 ได้มีการกล่าวถึงและพัฒนาแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตโดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. มนุษย์แสวงหาความรู้ และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา เพราะมนุษย์ เราเรียนรู้จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคมทุกขณะ เช่น จากการทำมาหากิน การเล่น การพักผ่อน การเข้าร่วมพิธีกรรม และการสมาคม เป็นต้น

2. การศึกษาที่แท้จริงไม่ได้จำกัดแต่เพียงในโรงเรียนแต่ครอบคลุมถึง การศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาเกิดได้ตามโอกาสจึงไม่มีวันสิ้นสุด

3. การศึกษาตลอดชีวิตเปิดโอกาสให้คนทั่วไปได้รับการศึกษาเพราะ สามารถเลือกเรียนตามรูปแบบ ที่ตนต้องการ ยืดหยุ่นได้ตามโอกาสทุกคนสามารถเรียนรู้ได้จากทุกแห่งตามโอกาสจะอำนวย ฉะนั้น มนุษย์จึงมีโอกาสที่จะพัฒนาชีวิตให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยการศึกษาอย่างไม่มีจุดจบไปตลอดชีวิต

อาชัญญา รัตนอุบล (2557: 1) การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการบูรณาการศาสตร์ต่างๆ ไว้ด้วยกัน การศึกษาตลอดชีวิตได้เน้นมิติของการพัฒนาตั้งแต่เกิดจนตาย ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่ม โดยมีความมุ่งหมายที่สำคัญ คือ เพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม อย่างไรก็ตามการศึกษาตลอดชีวิตมีแนวคิดหลักที่เน้นการส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนตามศักยภาพและพัฒนาศักยภาพของตนเองทั้งนี้เป็นการตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ของบุคคลเป็นหลัก

นอกจากแนวคิดที่น่าสนใจดังกล่าวแล้ว องค์การ UNESCO (1993 อ้างถึงใน ศรีสว่าง เลี้ยววาริน, 2555 : 8) ได้มีการจัดทำรายงานที่ชื่อว่า Learning-A Treasure Within รายงานฉบับนี้ได้ยืนยันในหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตและสังคมแห่งการเรียนรู้ รวมถึงได้ขยายความว่า การศึกษาตลอดชีวิตนั้นมีความหมายมากกว่าการยกระดับการศึกษาให้สูงขึ้น หรือการให้การศึกษ เสริม หรือการฝึกอบรมอาชีพ การศึกษาเป็นเรื่องของบุคคลที่จะเรียนรู้ เพื่อตอบสนองความปรารถนาที่จะมีความรู้และพัฒนาตนให้มีความสามารถมากขึ้น องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD : Organization for Economic Cooperation and Development) ซึ่งประกอบไปด้วยประเทศในโซนยุโรป รวมถึง สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย และแคนาดา ได้ให้การยอมรับในหลักการการศึกษาตลอดชีวิตว่า เป็นยุทธศาสตร์ที่ตอบสนองความจำเป็นที่จะพัฒนาขีดความสามารถของบุคคล ครอบครัว ชุมชน ที่จะต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตตั้งแต่วัยเด็กก่อนเข้าไปเรียนจนถึงวัยชรา เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้มีงานทำ เกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจความสามัคคีกลมเกลียวในสังคม การศึกษาตลอดชีวิตนั้น บุคคลอาจไม่ต้องเรียนในโรงเรียน แต่อาจเรียนในที่ทำงาน และในที่ต่างๆ เช่น ครอบครัว ชุมชนและอื่นๆ Coombs (1978 อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2544 : 256-257) พบว่า รูปแบบการศึกษาในระบบโรงเรียนของประเทศ

ด้อยพัฒนา และประเทศกำลังพัฒนา ไม่สามารถให้บริการแก่ประชาชน ได้อย่างทั่วถึงทำให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการศึกษา (Educational Crisis) เพราะประชาชนที่มีฐานะดีเท่านั้นที่มีโอกาสได้รับการศึกษา ส่วนคนยากจนขาดโอกาสในการศึกษา แม้รัฐบาลจะทุ่มเทงบประมาณการศึกษาสูงมากก็ตาม แต่การศึกษาไม่สามารถช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้มากนัก โดยเฉพาะผู้อยู่ในท้องถิ่นห่างไกล รัฐบาลยังพัฒนาคนรวยกลับรวยยิ่งขึ้น คนจนกลับจนลง จึงทำให้มีการเรียกร้อง ให้มีการปฏิรูปการศึกษา นักปฏิรูปการศึกษาหลายท่านได้เสนองานวิชาการที่สำคัญเกี่ยวกับการปฏิรูประบบการศึกษาเพื่อนำไปสู่การศึกษาตลอดชีวิต อาทิ Paulo Freire ชาวบราซิล เขียนเรื่อง "การศึกษาของผู้ที่ถูกกดขี่" (Pedagogy of the Oppressed) Ivan Illich เขียนเรื่อง "โรงเรียนตายแล้ว" (Deschooling Society) เขาเหล่านี้เสนอว่า ควรจะปฏิรูประบบการศึกษาในโรงเรียน มาเป็นการศึกษานอกโรงเรียน และส่งเสริมให้ทุกคนสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้รูปแบบ การดำรงชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสังคมอุตสาหกรรม ที่ได้มีการนำเทคโนโลยี เครื่องจักร เครื่องคอมพิวเตอร์มาใช้ทุน แรงงาน ทำให้เป็นสาเหตุหนึ่งของวิกฤตการณ์ตลาดแรงงาน มนุษย์เราจึงต้องแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อที่จะได้ก้าวทันโลกที่ เปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ของคนเราจึงไม่หยุดเพียงที่โรงเรียน หรือมหาวิทยาลัย แต่เราสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา มนุษย์เรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงช่วงสุดท้ายของชีวิต นั่นคือการรวมเอาการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) นอกโรงเรียน (Non-formal Education) เข้าด้วยกัน คนเราสามารถเลือกศึกษาได้ในช่วงเวลาต่างๆ ของชีวิตตามความเหมาะสม การศึกษาและการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกแห่งไม่ว่าจะในครอบครัว วัด ชุมชน สถาบันการศึกษา สถานประกอบการ และแหล่งวิชาต่างๆ การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตกลายเป็นความจำเป็นของมนุษย์ปัจจุบัน

สำหรับประเทศไทย ได้กล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิต ไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 เป็นฉบับแรก โดยกล่าวว่า "รัฐพึงจัดและสนับสนุนการศึกษานอกโรงเรียนในลักษณะต่างๆ เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลได้รับการศึกษาตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่มีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นอันดับแรก" และ "การศึกษาตามนัยแห่งแผนการศึกษานี้ เป็นสิ่งที่ต้องทำต่อเนื่องกันตลอดชีวิต ทั้งในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกโรงเรียน" และล่าสุดเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ได้มีการระบุเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตได้อย่างชัดเจนใน มาตรา 8 หมวด 1 บททั่วไป ความมุ่งหมายและหลักการพระราชบัญญัติฉบับนี้มีเจตนารมณ์ที่ต้องการเน้นย้ำว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข การจัดการศึกษา ให้ยึดหลักดังนี้

- 1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
- 2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- 3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุป แนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตนั้นอาจมีความแตกต่างกันบ้างขึ้นอยู่กับบริบทในแต่ละช่วงเวลานั้น แต่ก็มีหลักของแนวคิดที่ไม่แตกต่างกันนั้นคือ เป็นการส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเอง ตามความต้องการของตนเอง เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ เติมเต็มในส่วนที่

ต้องการพัฒนาหรือขาดหายอันมีพื้นฐานจากความรู้เดิมและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของบุคคลนั้นตลอดช่วงชีวิต เพื่อให้รู้เท่าทันกับสังคมนอกด้านของบุคคลนั้นเป็นสำคัญ

ความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิตในปัจจุบัน

ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์แต่ละช่วงวัยจากวันทารก สู้วัยเด็ก จากวัยเด็กสู่วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุต่อเนื่องไป จะต้องพานพบกับ การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อยู่เสมอ อาทิ การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย ความคิด สติปัญญา และบทบาทหน้าที่ในแต่ละช่วงชีวิต การเปลี่ยนแปลงนั้นจะไม่หยุดนิ่ง เพราะฉะนั้นบุคคลจะต้องมีการเรียนรู้เพื่อที่จะก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมในสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยเฉพาะโลกในศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงของบริษัทเศรษฐกิจและสังคมโลก อันเนื่องมาจากการปฏิวัติดิจิทัล (Digital Revolution) การเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรม 4.0 (The Fourth Industrial Revolution) ความต้องการกำลังคนที่มีทักษะในศตวรรษที่ 21 เพิ่มมากขึ้น ประเทศต่างๆ ทั่วโลกมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาคนในประเทศให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ไม่เว้นแม้แต่ประเทศไทย จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2569 : ก-ข) พบว่า สถานการณ์ความขัดแย้งของคนภายในประเทศ ความเปลี่ยนแปลงของบริษัทความมั่นคงในระดับโลก การเมืองที่มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่หลายขั้วอำนาจ การเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกทั้งการเมืองและเศรษฐกิจ ภัยคุกคามความมั่นคงในรูปแบบใหม่ เช่น การค้ามนุษย์ การฟอกเงิน อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ หรือแม้แต่การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลกที่เกิดจากภาวะโลกร้อน สถานการณ์เหล่านี้จำเป็นต้องพัฒนาและสร้างหลักประกันให้พลเมืองในประเทศทุกคนมีการศึกษาอย่างครอบคลุม เท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) บทบาทที่สำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต ควรเน้นการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและจัดให้มีโครงการให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย การศึกษาตลอดชีวิตจึงควรเร่งพัฒนาโปรแกรมการศึกษาต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมความสนใจที่หลากหลาย

จินตนา สุจจานันท์ (2554 : 54) ได้กล่าวถึง ความจำเป็นต้องมีการจัดการศึกษาตลอดชีวิต พอสรุปได้ดังนี้

1. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม รวมทั้งบทบาทและหน้าที่ของบุคคล ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามวัย
2. ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนต้องการความรู้ใหม่ๆ เพื่อจะได้ปรับตัวได้อย่างเหมาะสม
3. ความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและการเมือง จากสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และซับซ้อน สังคมชนบทเปลี่ยนเป็นสังคมเมือง สังคมไทยเปลี่ยนเป็นสังคมประชาธิปไตยมากขึ้น ทำให้บุคคลต้องรับการศึกษาและข้อมูลข่าวสารตลอดเวลา
4. ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและอาชีพการงาน เศรษฐกิจที่มีการแข่งขันอย่างรุนแรง ทำให้องค์กรต่างๆ ต้องพัฒนาคนเพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขัน เทคโนโลยีสมัยใหม่ถูกนำมาใช้ในทางธุรกิจ คนจึงจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้มีความสามารถเพิ่มขึ้น

5. ข้อจำกัดของการศึกษาในระบบ ที่มีระเบียบและกฎเกณฑ์ตายตัว ทำให้คนบางกลุ่มพลาดโอกาสเรียนในระบบโรงเรียนในวัยเด็ก คนเหล่านี้ควรมีโอกาสทางการศึกษา แม้อายุจะพ้นวัยเรียนไปแล้ว เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสและความเสมอภาค

6. โครงสร้างของประชากรไทยที่เปลี่ยนไป มีประชากรวัยเด็กลดน้อยลง จากการวางแผนครอบครัวที่ประสบผลสำเร็จ ทำให้สังคมไทยมีประชากรวัยผู้ใหญ่และวัยชราที่มีแนวโน้มสูงขึ้น บุคคลเหล่านี้ควรได้รับการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อความสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

Hainuat (1981: ม.ป.น.) ได้กล่าวถึงความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิตอยู่ซึ่งมีอยู่ 3 กลุ่มใหญ่ คือ

1. ความจำเป็นอันเนื่องมาจากตัวบุคคล ได้แก่ บุคคลต้องการความรู้อยู่ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสภาพบริบทในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับตัวด้านการทำงาน การประกอบอาชีพ เพื่อให้มีความรู้ ทักษะเพียงพอต่อการประกอบอาชีพ เพื่อปรับตัวให้เข้ากับแต่ละบทบาทในแต่ละช่วงชีวิตอย่างเหมาะสม เช่น บทบาทในการทำงาน บทบาทหัวหน้าครอบครัว บทบาทการเป็นพ่อแม่ ผู้ปกครอง บทบาทการเป็นผู้สูงอายุ เป็นต้น

2. ความจำเป็นอันเนื่องมาจากสังคม สังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่ต้องการให้ประชาคมมีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะสื่อสารติดต่อกันได้อย่างกว้างขวาง โดยมีความรู้ ความเข้าใจในทางวิชาการและความรู้ในระดับเดียวกัน นอกจากนั้นยังสามารถติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอกได้ สังคมต้องการให้สมาชิกในสังคมมีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะมีส่วนร่วมในสังคมได้อย่างเหมาะสม และต้องการให้สามารถช่วยกันพัฒนาสังคม แก้ปัญหาสังคมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมของสังคมได้

3. ความจำเป็นอันเนื่องมาจากประเทศชาติ ประเทศชาติต้องการประชาชนที่มีคุณภาพ มีความรู้ การพัฒนาการศึกษาของประชาชน หมายถึง การพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่เกิดใหม่ที่ยังต้องพัฒนาคุณภาพของประชาชนให้มีคุณภาพ เพราะยังมีโครงสร้างพื้นฐานที่ยังไม่แข็งแกร่งพอ

โดยสรุป พอที่จะอธิบายถึงความจำเป็นของการที่จะต้องมีการศึกษาตลอดชีวิตที่สำคัญๆ ได้ดังนี้

1. การพัฒนาการของบุคคลทางด้านกายภาพและหน้าที่ในแต่ละวัย

บุคคลจะมีการเจริญเติบโตและพัฒนาการในด้านต่างๆ ทุกช่วงชีวิตตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยสูงอายุ จะมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม การศึกษาจะช่วยให้บุคคลมีการพัฒนาการในด้านต่างๆ อย่างเหมาะสม ยกตัวอย่าง ทารกที่อยู่ในครรภ์มารดา หากมารดาได้รับความรู้ที่ถูกต้องก็จะช่วยให้ในการดูแลทารกเป็นไปอย่างมีคุณภาพ การได้รับอาหารที่ดี ดูแลอย่างถูกสุขลักษณะ จะส่งผลต่อพัฒนาการของทารกในครรภ์ทางด้านร่างกายและสติปัญญาอย่างต่อเนื่องไปสู่วัยเด็ก ซึ่งในวัยเด็กจะเป็นวัยที่ซึมซับความรู้ ประสบการณ์รอบๆ ตัวไปเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตต่อไปในภายภาคหน้า ฉะนั้นหากได้รับการดูแลเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม ได้รับการอบรมให้ความรู้ที่ดี มีแบบอย่างที่ดี อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี เด็กเหล่านี้ก็จะกลายเป็นผู้ที่มีสติปัญญา อารมณ์ ที่เหมาะสมนำไปสู่การเป็นพลเมืองที่ดีต่อไปในภายภาคหน้า เมื่อก้าวพ้นผ่านวัยเด็กเข้าสู่วัยต่อมา การศึกษาก็ยังคงมีความจำเป็น เพราะจะช่วยให้บุคคลมีอาชีพที่เหมาะสม มีความรู้ทักษะในการดำเนินชีวิตสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จนล่วงเลยถึงวัยผู้สูงอายุการศึกษาก็ยังเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิต เพราะจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีความรู้สามารถการดูแลสุขภาพและ

คุณภาพชีวิตตนเองได้อย่างถูกต้อง การพักผ่อน การทำงานอย่างเหมาะสม และการปรับตัวเข้ากับสังคมตามวัย ยังมีความสำคัญที่ผู้สูงวัยจะต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ตนเองมีคุณภาพและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายแล้วมนุษย์ทุกคนยังจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในบทบาทหน้าที่ของตนตามวัยทุกช่วงอายุ ดังนั้น การศึกษาจะช่วยให้คุณสามารถดำเนินชีวิตตามบทบาทหน้าที่ในแต่ละช่วงอายุได้อย่างเหมาะสม

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก ในอดีต ช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญๆ มักจะมีระยะเวลาการเปลี่ยนแปลงที่ยาวนานกว่าช่วงชีวิตของมนุษย์ มนุษย์สามารถที่จะได้รับการพัฒนา ตนเองให้ปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ได้ แต่ปัจจุบันช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงกลับสั้นลงกว่าช่วงเวลาของชีวิตมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีความรวดเร็วยิ่ง ความเจริญก้าวหน้าเหล่านี้ อาจทำให้ความรู้ของมนุษย์ที่ได้รับในช่วงชีวิตไม่เพียงพอต่อการดำรงอยู่อย่างมีความสุข ดังนั้นการศึกษาจึงมีความจำเป็นตลอดชีวิตของมนุษย์ทุกช่วงอายุและทุกคน

3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมของโลกและประเทศต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะปัจจุบัน ที่เป็นสังคมดิจิทัล และอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจะมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน ยิ่งประเทศต่างๆ มีการปรับเปลี่ยนและเกี่ยวข้องกับการอุตสาหกรรมมากเท่าไร ก็จะมีผลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในประเทศมากขึ้นเป็นเงาตามตัว การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยเฉพาะ การเปลี่ยนแปลงสู่ยุคอุตสาหกรรม 4.0 (The Fourth Industrial Revolution) ทำให้รัฐต้องปรับรูปแบบและวิธีการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะในวิชาการและวิชาชีพที่เหมาะสม เพียงพอสอดคล้องกับสภาพบริบทและตลาดแรงงานที่สำคัญตรงกับความต้องการของสังคมแรงงานและอุตสาหกรรม

4. ความไม่เท่าเทียมทางด้านสิทธิและโอกาสทางการศึกษา

จากสภาพการจัดการศึกษาจากอดีตถึงปัจจุบัน การศึกษาในระบบแม้จะมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว และขยายโอกาสทางการศึกษาได้มากขึ้น แต่ในความเป็นจริงในหลายประเทศ พบว่า ประชาชนยังไม่ได้มีโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะในประเทศที่ด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนา โอกาสทางการศึกษาจะกระจุกตัวอยู่แต่ในเมืองใหญ่ ประชาชนที่อยู่ในเมืองมีฐานะทางเศรษฐกิจดีจะได้รับการศึกษาที่ดีกว่าประชาชนในชนบทหรือที่ยากจน การที่บุคคลได้รับโอกาสทางการศึกษาไม่เท่าเทียมกันนั้นเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมในสังคม คนที่มีการศึกษาสูงกว่า ดีกว่า จะมีรายได้ฐานะทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคมที่ดีกว่า ซึ่งผู้ที่ยากจนในชนบทจะไม่มีโอกาสยกฐานะตนเองได้เลยหากสภาพการจัดการศึกษาอย่างขาดการเท่าเทียมกัน

นอกจากประเด็นสำคัญดังกล่าวแล้ว ยังมีสาเหตุที่สำคัญๆ อีกหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของข้อมูลสารสนเทศในโลกยุคดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างประชากรที่มีผู้สูงอายุมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สาเหตุเหล่านี้ทำให้บุคคลมีความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาตลอดชีวิตมีความจำเป็นและสำคัญต่อบุคคล สังคม และประเทศชาติเป็นอย่างมาก เป็น

การศึกษาที่ไม่สามารถแยกออกจากการดำเนินชีวิตได้ แนวคิดนี้จึงถูกนำมาเป็นแนวคิดหลักของการศึกษาของโลกในปัจจุบัน

หลักการและแนวปฏิบัติของการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษามีความจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ทุกช่วงอายุ บุคคลนั้นสามารถที่จะเรียนรู้ได้ตลอดทั้งช่วงชีวิตมิได้สิ้นสุดเมื่อจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา หลักสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตนั้น เน้นความเท่าเทียมและความเสมอภาคทางการศึกษา มีความยืดหยุ่น หลากหลายรูปแบบ เปิดโอกาสให้บุคคลสามารถที่จะเรียนรู้ได้ตลอดเวลา มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลเพื่อสามารถพึ่งตนเองได้

สุนทร สุนันท์ชัย (2532 : 10) ได้เสนอหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ว่า การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมตลอดช่วงชีวิตของบุคคล และเป็นไปอย่างต่อเนื่องแม้บุคคลจะสำเร็จการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งแล้วก็ตาม ทั้งนี้การศึกษาตลอดชีวิตประกอบด้วยการศึกษาในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัย และเป็นหลักการที่ใช้อยู่ในการจัดการศึกษาทุกประเภท โดยที่บ้านเป็นแหล่งที่สำคัญที่สุดสำหรับการศึกษาตลอดชีวิต และชุมชนเป็นแหล่งที่มีความสำคัญลำดับรองลงมา ส่วนสถาบันการศึกษาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิตเท่านั้น แต่ก็มีความสัมพันธ์กับแหล่งการศึกษาอื่นอย่างแยกจากกันไม่ได้ การศึกษาตลอดชีวิตจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และผสมผสานกับการศึกษาในลักษณะอื่น โดยหลักการแล้วการศึกษาตลอดชีวิตควรจัดให้แก่บุคคลอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกัน และควรมีความยืดหยุ่นและหลากหลายไม่ว่าจะเป็นเรื่องเนื้อหา วิธีการเรียน กฎเกณฑ์และเวลาที่ใช้ นอกจากนั้นการศึกษาตลอดชีวิตต้องเอื้อต่อการศึกษาทางเลือก นอกเหนือจากการศึกษาแบบปกติ โดยที่การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่แก้ไข เต็มเต็มจุดบกพร่องของการศึกษาแบบเดิมหรือปัจจุบัน และมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีปัจจัยหลักที่จะต้องพิจารณาได้แก่ โอกาส ความต้องการ แรงจูงใจและความสามารถที่จะศึกษา

สำนักงานการศึกษานอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2552 : 5) ได้จัดทำหลักสูตรการพัฒนาสมรรถนะนักบริหารระดับสูง โดยสรุปหลักการสำคัญในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ไว้ 6 ประการ

1. มีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องพันใกล้ชิดกับการดำรงชีวิต และมีความต่อเนื่อง
2. เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นโดยไม่มีขีดจำกัดด้านเวลา หรือช่วงวัยของบุคคล
3. เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์การดำรงชีวิตที่หลากหลาย และเกิดขึ้นได้ทุกหนแห่ง
4. บุคคลต้องสามารถพึ่งตนเองทางการศึกษาได้ในระยะยาว การเข้าร่วมในกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตจึงต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ

5. เพื่อให้แน่ใจว่าบุคคลจะได้รับการศึกษาโดยไม่เลือกเวลาและโอกาสกลุ่มเป้าหมายจึงต้องมีความต้องการการเรียนรู้ด้วยตนเอง

6. การศึกษาตลอดชีวิตเป็นข้อเรียกร้องเพื่อการมีชีวิตที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2557 : 183) ได้อธิบายถึง หลักการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษามีความจำเป็นสำหรับบุคคลในทุกช่วงชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งบุคคลมีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต การศึกษานั้นมิได้สิ้นสุดเมื่อบุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นภาพรวมของการศึกษาทั้งหมด กล่าวคือ เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการศึกษาทุกประเภท ทุกระดับ การศึกษาตลอดชีวิตมีหลักการ

สำคัญที่มุ่งเน้นความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตจึงมีความยืดหยุ่น หลากหลายทั้งรูปแบบและวิธีการ เปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถที่จะเรียนรู้ได้ ทุกสถานที่ ทุกเวลาดังนั้นเป้าหมายของการศึกษาตลอดชีวิต จึงมุ่งเน้นเพื่อสร้างแรงจูงใจให้บุคคลทุกช่วงวัยให้เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ มีการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ให้ผสมกลมกลืนไปกับการดำเนินชีวิต ให้อิสระแก่บุคคลในการเลือกสิ่งที่จะเรียนรู้ สามารถเลือกวิธีเรียนที่เหมาะสมกับความสามารถของตน

โดยสรุป หลักการของการศึกษาตลอดชีวิต คือ การศึกษาที่มุ่งเน้นความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันในด้านของโอกาสทางการศึกษาของบุคคลทุกช่วงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นภาพรวมของการศึกษาทั้งหมด หลากหลายทั้งรูปแบบและวิธีการ เพื่อให้บุคคลได้พัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีคุณภาพนั่นเอง

ในส่วนของแนวปฏิบัติของการศึกษาตลอดชีวิตนั้น สุมาลี สังขศรี. 2545 (อ้างถึงใน จรูญศรี มาติลโกวิท และคณะ, 2553 : 55-56) ได้เสนอแผนภาพที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิตและระบบการศึกษาไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

นอกระบบ	ในระบบ	ในระบบ	นอกระบบ	นอกระบบ
อัยาศัย	นอกระบบ		อัยาศัย	อัยาศัย
	อัยาศัย			
		นอกระบบ		
		อัยาศัย		
อายุ 0 ปี แรกเกิด	3 ปี ก่อนวัยเรียน	6 ปี วัยเรียน	22 หรือ 24 ปี วัยทำงาน	60 ปี วัยสูงอายุ

แผนภาพ: การจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่เป็นการผสมผสานการศึกษา 3 ระบบ

จากแผนภาพ จะเห็นได้ว่าการศึกษาตลอดชีวิตจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และผสมผสานกันกับการศึกษาในลักษณะอื่นทั้งในระบบ นอกระบบและตามอัยาศัย โดยหลักการแล้วการศึกษาตลอดชีวิต ควรจัดให้แกบุคคลอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน มีความยืดหยุ่นและหลากหลายในเรื่องของเนื้อหา เครื่องมือ วิธีเรียนและเวลาที่ใช้ส่วนแนวปฏิบัตินั้น และยังได้ให้ข้อเสนอเกี่ยวกับแนวปฏิบัติการศึกษาตลอดชีวิต (สุมาลี สังขศรี 2544 : 55-60) ที่น่าสนใจดังนี้

1. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาให้ชัดเจน
2. ศึกษาวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายของผู้รับให้ชัดเจน
3. จัดการศึกษาทุกประเภทที่เป็นองค์ประกอบของการศึกษาตลอดชีวิตให้ได้ทั้งปริมาณและคุณภาพ
4. จัดแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลาย ทั้งนี้ผู้ที่มีส่วนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตควรประสานความร่วมมือกัน
5. เนื้อหาหลักสูตรของการศึกษาตลอดชีวิตที่จะต้องเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงและความต้องการของบุคคล

6. วิธีการให้ความรู้ควรมีความหลากหลายสนองความต้องการและความถนัดของผู้เรียน
7. ให้นำสื่อและเทคโนโลยีมาช่วยในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
8. ครูผู้สอนนั้นควรได้รับการพัฒนาและส่งเสริมให้มีความรู้และทักษะในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
9. สามารถวัดผลและประเมินความเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง
10. สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่กลุ่มเป้าหมาย
11. ส่งเสริมให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

แนวปฏิบัติของการศึกษาตลอดชีวิตนี้ อุดม เขยกิจวงศ์ (2551 : ม.ป.น.) ได้ให้ความเห็น ดังนี้

1. การจัดองค์กร ซึ่งโดยทั่วไปเป็นการวางระเบียบ ตลอดจนการกำหนดหน้าที่และบทบาทของบุคคลที่เกี่ยวข้องภายในหน่วยงาน การจัดองค์กรและระบบการบริหารการศึกษาตลอดชีวิต อาจอิงรูปแบบการจัดการศึกษาในระบบ ดังปรากฏให้เห็นในประเทศสหรัฐอเมริกา ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎหมาย การกำหนดองค์กรและบุคคลให้อำนาจและหน้าที่ในการวางแผน จัดกิจกรรมและประเมินผล ตลอดจนพัฒนาวิธีการฝึกอบรมต่างๆ โดยที่รัฐบาลกลางเป็นฝ่ายสนับสนุนงบประมาณด้วย นอกเหนือไปจากการดำเนินงานของแต่ละรัฐ ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือการดำเนินกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตส่วนมากขององค์กรมักอยู่ในรูปแบบของโครงการต่างๆ อาทิ เช่น โครงการฝึกอบรมด้านวิชาชีพ โครงการแนะแนวและให้คำปรึกษาโครงการความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษากับองค์กรที่มีฐานอยู่ในชุมชน

2. การจัดตั้งเครือข่าย จากแนวคิดที่ว่าภารกิจจัดการศึกษาตลอดชีวิตนั้นมีมากมายและหลากหลายรูปแบบ หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งไม่สามารถรับผิดชอบ ดูแลได้อย่างทั่วถึง จำเป็นต้องระดมสรรพกำลังของหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งต้องอาศัยยุทธวิธีดำเนินการต่างๆ ให้เกิดประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์ ในส่วนของการใช้ระบบเครือข่ายนี้มีปรากฏให้เห็นเป็นตัวอย่างในหลายประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศญี่ปุ่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศเยอรมัน ประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น ในญี่ปุ่นนั้นมีการสร้างเครือข่ายโดยอาศัยอุดมการณ์ในชาติเป็นเครื่องมือสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน ในสหรัฐอเมริกามีเอกลักษณ์ในการใช้อาสาสมัคร และการประสานงานร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชน ตลอดจนองค์กรที่มีฐานในชุมชน ในเยอรมัน รัฐให้การสนับสนุนเงินช่วยเหลือแก่สมาคมและสถาบันการศึกษาผู้ใหญ่ อีกทั้งออกกฎหมายเพื่อระดมความร่วมมือจากองค์กรและหน่วยงาน ในฝรั่งเศสมีการจัดตั้งสภาที่ปรึกษาแห่งชาติ ระดับภาคและระดับจังหวัด เพื่อการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

จากการที่ผู้เขียนได้ประมวลหลักการและแนวปฏิบัติ การที่จะดำเนินการการศึกษาตลอดชีวิตให้ประสบความสำเร็จนั้นจำต้องอาศัยปัจจัยและเงื่อนไขหลายส่วนเกื้อกูลกันโดยสรุป แนวปฏิบัติที่จะทำการดำเนินงานศึกษาตลอดชีวิตประสบผลสำเร็จควรมีดังนี้

1. การศึกษาในระบบโรงเรียนจะต้องไม่สิ้นสุดเพียงเมื่ออยู่ในโรงเรียนแต่จะต้องจัดต่อเนื่องให้บุคคลเมื่อจบการศึกษาจากโรงเรียนไปแล้วสามารถเข้ามาเรียนได้อีก กล่าวคือ โรงเรียนจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้เตรียมความพร้อมด้านความรู้ ความสามารถ และปลูกฝังแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตแก่นักเรียนเพื่อให้

นักเรียนมีความรู้ ความสามารถ ทศนคติ แรงจูงใจที่จะรักเรียน ใฝ่รู้ และสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองหลังจากจบการศึกษาจากโรงเรียนแล้ว

2. การศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัยจะต้องเกื้อกูลกัน สังคมจะต้องส่งเสริมให้มีแหล่งวิชาที่ทุกคนมีโอกาสใช้สื่อทุกประเภท และศึกษา หาความรู้จากแหล่งต่างๆ อาทิ ห้องสมุด วิทยุ โทรทัศน์ พิพิธภัณฑน์ ฯลฯ แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตได้นำไปใช้โดยจัดการศึกษาตลอดช่วงอายุของบุคคลในรูปแบบต่างๆ ทั้งในระบบโรงเรียน นอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้จะต้องปรับโครงสร้างขององค์กรที่จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบาย หลักการศึกษาตลอดชีวิตโดยยึดการบูรณาการความเสมอภาค ความเป็นประชาธิปไตย และความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ที่สำคัญจะต้องนำแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมและมีแนวปฏิบัติที่ชัดเจนสอดแทรกในระบบการศึกษาทุกประเภท

3. ทุกหน่วยงานในสังคมจะต้องมีบทบาทในการจัดการศึกษา ส่งเสริมให้มีแหล่งวิชาสำหรับการเรียนรู้ที่ทุกคนในสังคมมีโอกาสได้ใช้ อาทิ ห้องสมุด พิพิธภัณฑน์ ศาสนาสถาณ ที่ทำงาน สถานที่เหล่านี้จะต้องจัดให้เป็นการจัดการเครือข่ายการเรียนรู้ของสถาบันการศึกษา องค์กรภาครัฐ และเอกชน เป็นการจัประสพการณ์ การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน เช่น บริการข่าวสาร ข้อมูลต่างๆ เพื่อเป็นแหล่งความรู้ให้ผู้เรียนสามารถศึกษาค้นคว้าได้ด้วยตนเอง

4. หลักสูตรการศึกษาในทุกระดับจะต้องมีเนื้อหาครอบคลุมเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของบุคคลในแต่ละช่วงอายุ ตั้งแต่ชีวิตส่วนบุคคล ครอบครัว หน้าที่การงาน เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ดังนั้นจะต้องพัฒนาให้มีเครื่องมือที่จะเรียนรู้ สามารถใช้แหล่งวิทยาการ มีแรงจูงใจที่จะคิดศึกษาหาความรู้ไปตลอดชีวิต

5. การจัประสพการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียน ควรจะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะของการ บูรณาการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริงและประสพการณ์ของผู้เรียน เพื่อเสริมทักษะ ความรู้ และพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน โดยให้ถือการงาน หรือ ชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้

สรุป

การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) นั้น มีความเป็นมาที่ยาวนาน โดยเริ่มจากการศึกษาที่ไม่มีรูปแบบจนมาถึงการศึกษาที่มีรูปแบบ และมีระบบมากขึ้นในปัจจุบัน เป็นกระบวนการทางการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลทุกรูปแบบ ทุกช่วง ทุกวัย ให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการเติมเต็มเพิ่มพูนความรู้ ประสพการณ์ ที่มีได้สิ้นสุดหลังออกจากในระบบโรงเรียนไปแล้ว แต่หมายถึงการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างการศึกษาประเภทต่างๆ ในสังคม มุ่งให้บุคคลเกิดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง พัฒนาตนเอง และปรับตนเองให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอย่างรอบด้าน เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันของบุคคลทุกช่วงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย ที่มีความหลากหลายทั้งรูปแบบและวิธีการ เป็นเครื่องมือในการที่จะพัฒนาบุคคลให้รู้เท่าทัน ข้อมูล เทคโนโลยี สารสนเทศ และสภาพสังคม เศรษฐกิจ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอันจะเป็นการพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพ ส่งผลให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตในสังคมโลกอย่างมีประสิทธิภาพรอบด้านต่อไป

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. 2560. **แผนการศึกษาแห่งชาติ 2560-2574**. กรุงเทพฯ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- กระทรวงศึกษาธิการ. 2553. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 (2545) และฉบับที่ 3 (2553)**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว.
- จรรยาศรี มาติลโกวิท และคณะ. 2553. **รายงานการวิจัยการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จินตนา สุขจານันท์. 2554. **การศึกษาตลอดชีวิตและการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์
- นันทภา ปัญญารัตน์. 2556. **การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย**. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (ค.ด.) สาขาวิชา การศึกษานอกระบบโรงเรียน กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดุชนิ คำมี. 2557. **การศึกษาตลอดชีวิต : พัฒนาสังคมไทยสู่สังคมแห่งการเรียนรู้**. สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2560. จาก Digital File Mahidol R2R e-Journal. doi.nrct.go.th/ListDoi/Download/...
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2544. **ปรัชญาและหลักการศึกษานอกระบบ**. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ศรีสว่าง เลี้ยววาริน. 2555. **วารสาร กศน**. กรุงเทพฯ : นำทองการพิมพ์ จำกัด.
- สมบัติ สุวรรณพิทักษ์. 2557. **การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต Lifelong Education and Lifelong Learning**. บทความวิชาการ แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต : นโยบายสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. 2552. **หลักสูตรการพัฒนาสมรรถนะนักบริหารระดับสูง กศน**. เอกสารประกอบการฝึกอบรม การพัฒนาสมรรถนะ นักบริหารระดับสูง กศน. ปีงบประมาณ 2552. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. 2556. **คัมภีร์ กศน**. หน่วยงานพิเศษ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วน จำกัด เอ็น.เอ.รัตนะเทรตตั้ง
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักราชบัณฑิตยสถาน. 2560. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 2560-2564**. สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2560. จาก www.nesdb.go.th/ewt_news.php?nid=6420
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.(2559). **แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)**. กระทรวงศึกษาธิการ กรุงเทพฯ: ถ่ายเอกสาร.
- สุนทร สุนันท์ชัย. 2532. **หลักปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต**. เอกสารการสอนชุดวิชาการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ หน่วยที่ 1 เล่มที่ 1 สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

- สุมาลี สังข์ศรี. 2544. รายงานการวิจัยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21. พิมพ์ครั้งที่ 1 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพฯ : ถ่ายเอกสาร.
- สุมาลี สังข์ศรี. 2545. การจัดการศึกษานอกระบบโดยวิธีการศึกษาทางไกลเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต. เอกสารในโครงการส่งเสริมการแต่งตำรา ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. 2554. การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต Lifelong Education and Lifelong Learning. บทความวิชาการ คำจำกัดความ แนวคิด และลักษณะการศึกษาตลอดชีวิต Definitons Concepts, Characteristics of Lifelong Education. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาชัญญา รัตนอุบล. 2557. การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต Lifelong Education and Lifelong Learning. บทความวิชาการ คำจำกัดความ แนวคิด และลักษณะการศึกษาตลอดชีวิต Definitons Concepts, Characteristics of Lifelong Education. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุดม เขยกิจวงศ์. 2551. การส่งเสริมศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย: กรณีศึกษาที่ไม่จำกัดวัย และสถานที่. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ : แสดงดาว.
- A. J. Cropley and R. H. Dave. 1978. Lifelong education and the training of teachers: Developing a Curriculum for teacher education on the basis of the principles of lifelong Education. Oxford : pergamon.
- Dave, R.H. 1973. Lifelong Education and School Curriculum. (UIE Monograph I) Hamburg: Unesco Institute for Education.
- Hainuat, L.D. 1981. "Educational needs" in UNESCO. Curricula and lifelong education: Education on the move. France : Imprimeries de Chambéry.
- Knowles, Malcolm S. 1970. The Modern Practice of Adult Education: Andragogy Versus Pedagogy. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ก.ญ. 312 หลักการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.